
SAK vanhan yhteiskuntarakenteen viimeisenä vuosi-kymmenenä

Tapio Bergholm: Sopimusyhteiskunnan synty I. Työsopimusten läpimurrosta yleislakkoon. SAK 1944–1956. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 2005. 623 s.

■ Tapio Bergholmin Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliiton (SAK) historia 1944–56 käsittelee aikaa, jolloin vielä noin 40 % väestöstä sai elantonsa maa- ja metsätaloudesta. Sotakorvaustoimitusten vauhdittamana myös teollisuus kasvoi. Kaiken kaikkiaan ruumiillisen työn tekijät olivat näkyvä ja keskeinen osa kansaa. Työttömyyttäkin hoidettiin lapiolinjalla. SAK:n laaja perusjoukko edusti talouden keskeistä voimaa. Kauden alussa järjestö koki voimakkaan kasvupyrähdyksen ja sillä oli suhdanne- luonteistakin vetovoimaa myös keskiluokkasiin palkansaajaryhmiin, tosin ilman laajamittaisempaa pysyvää tulosta. Toimihenkilöt järjestäytyivät tahollaan omiin järjestöihinsä. SAK:ssa niitä pidettiin keltaisina järjestöinä ja se suhtautui niihin torjuvasti koko tutkimuskauden ajan.

Poliittista kenttää hallitseva perusjännite oli viljelijäväestön ja palkansaajien välillä punamultahallituksista huolimatta.

Valtakunnalliset, alakohtaiset työehtosopimukset löivät itsensä nopeasti läpi työehtojen kollektiivisina säätelijöinä. Palkkapolitiikka oli vuoden 1955 loppuun asti kuitenkin myös valtiovallan kontrollissa määrääikaisten valtalakien avulla. Tulonjakopolitiikkaa tehtiin Bergholmin sanoin ”epäluottamuksen nelikannassa”, jonka SAK:n lisäksi muodostivat, STK, MTK ja valtiovalta. Tässä konstellaatiossa SAK:lla oli usein edustajansa myös maan hallituksessa. Sen johtohenkilöt esiintyivät lisäksi näkyvinä kansanedustajina. Yhteiskunnan varsinaiseen valtaeliittiin nykyiseen tapaan keskusjärjestön puheenjohtajakaan ei kuitenkaan vielä itseoikeutetusti kuulunut suuresta vaikutusvallastaan huolimatta.

Bergholm käsittelee SAK:n ja poliittisen järjestelmän vuorovaikutusta siinä määrin kuin on kohtuullista edellyttää. SAK:n osallistuminen välittömästi poliittisen koneiston toimintaan muodostui sosiaalidemokraattisessa työväenliikkeessä ongelmalliseksi. Bergholm kuvaa kehitystä uusiakin näkökohtia esittäen. Bergholmin näkemys ammattiyhdistysliikkeen ominaislaadusta työväenliikkeessä on hyvin esiintuotu. Urho Kekkosen ensimmäisen hallituksen aikaista vuoden 1950 kovaa lakkoaltoa Bergholm ei näe oppositioon joutuneen SDP:n vastaiskuna, vaan keskipakkoisten voimien irtipääsynä SAK:ssa. Siitä puolestaan oli seurauksena SAK:n vahvistuminen suhteessa liittoihin ja SAK:n takaama vakautuskausi sosiaalidemokraattien palattua hallitusval-

taan. SAK vahvisti asemiaan SDP:n puoluetoimikunnassa ja eduskuntaryhmässä.

Vuodesta 1951 yleislakkoon asti ulottunut kausi, jolloin sopimuspalkat eivät nousseet juuri lainkaan, on erityislaatuinen työmarkkinapolitiikan historiassa. Jakso päättyi säännötelyvaltuuksien lopettamiseen ja Suomen historian suurimpaan työmarkkinapurkaukseen.

Kirjassa selvitetään kommunistijohtoisten liittojen asemaa SAK:ssa sekä niiden ja SKP:n suhdetta puolueen pyrkiessä ohjaamaan työmarkkinatoimintaa. Bergholmin jo aiemminkin esiintuoma käsitys, että kommunistien johtamat ammattiliitot eivät olleet tiukasti puolueen johtamia on perusteltu. Työmarkkinoilla oli oma toimintalogiikkansa. Kirjassa osoitetaan kuinka Suomen kommunistinen puolue ei esimerkiksi poliittissävyytteisenä lakkovuonna 1949 kyennyt ohjaamaan työmarkkinapolitiista tapahtumista. Kovin ottein työmarkkinatoimintaan puuttuneen K.-A. Fagerholmin hallituksen ministerinä vuoden 1949 elokuun kuumina viikkoina istunut Emil Huunonen hoiti silloin samalla myös SAK:n puheenjohtajan tehtäviä. SAK käsittelee kovin ottein niskuroivia liittoja erottaen niitä jäsenyydestään. Keskusjärjestö ei kuitenkaan hajonnut lähinnä Neuvostoliiton edustaman kannan johdosta tukea yhtenäistä ammattiyhdistysliikettä.

Sosiaalidemokraattien ja kommunistien suhteista SAK:ssa tutkimuksesta olisi odottanut enemmänkin tältä kovan poliittisen valtataistelun

leimaamalta ja sosiaalidemokraattien varsin piittaamattomaksi kehittyneen komennon ajalta. SAK:n sääntöjen mukaan lakoille oli saatava keskusjärjestön lupa, mistä seikasta myöhemminkin on käyty periaatteellista keskustelua toisten edustaessa liittojen toimintavapauden linjaa. Noiden vuosien merkittävä kommunistinen ammattiyhdistysjohtaja Aarne Saarinen (Rakennustyöläisten liiton toimitsija 1944–51 ja puheenjohtaja 1954–66 sekä Helsingissä sijainneen rakennustyöläisten kansainvälisen liiton pääsihteeri 1952–54; SAK:n työvaliokunnassa vuodesta 1947) kuvasi minulle Helander-kodissa Maunulassa sängynlaidalla istuskellen ja norttia poltellen hämärtyvänä adventin aaton iltana vuonna 2001, että kun liike oli saatu käyntiin sille ei annettu suurta merkitystä oliko SAK:n lupa vai ei. Keskusjärjestön lakkolupaa koskevassa asiassa kyse oli paljolti arvovaltataistelusta.

Vuoden 1956 yleislakosta kirjassa annetaan realistinen kuva eikä sitä esitetä SAK:n suurena voimannäyttönä. Tuon ajan työmarkkinavaikuttajien kanssa käymistäni keskusteluista minulle on lisäksi muodostunut käsitys, että SAK:n johto oli melko hätäantynytkin ja eri tahoilta tukea hakeva lakon junnatessa paikoillaan. Sillä oli silloin kosketuksia myös vieroksumiinsa toimihenkilöiden järjestöihin.

Bergholmia on arvosteltu (HS 3.7.2005) yksityiskohtien runsaudesta. Kirjassa keskeisen edunvalvontatyön yksityiskohtainen käsittely ei johdu pelkästään siitä, että kirjoittaja tuntee hyvin käytännön am-

mattiyhdistystoimintaa ja palkkapolitiikkaa, vaan tutkimuskohteen luonteesta. Esimerkiksi urakkapalkkauksen muotoutuminen palkkaustapana oli yksityiskohdissaankin työmarkkinatapahtumisen taustalla vaikuttanut tekijä. Näin esimerkiksi vuoden 1949 rajuisa työtaisteluissa, kun palkkaviranomaiset pyrkivät rajoittamaan urakka-ansioita. Säännöstelykaudella eri alat pyrkivät hoitamaan palkkatasoaan urakkapalkkauksen avulla, kun urakkavoitolle ei ollut asetettu kattoa metallin vuoden 1944 sopimuksesta lähtien. Metalliteollisuuden palkkajohdatus noina vuosina perustui mm. Sotevan hinnoitteluihin. Myöhemmin raskaan metallin ansiotason muodostumiseen oli vaikutusta K-takuilla sekä Neuvostoliiton tekemien laivastilausten etupainotteisilla maksuohjelmilla.

Bergholm nojaa tutkimuksensa niin laajaan lähdeaineistoon, että lähteiden osalta en mielelläni esitä huomautuksia. Jostain syystä hän ei kuitenkaan viittaa henkilöhaastatteluihin eikä ole laajemmin käyttänyt kirjattua muistitietoa. Tutkimustyön jatkossa tekijän toivoisi käyttävän myös haastatteluja, koska työmarkkinasuhteiden tutkimuksessa eliitin haastatteluja pidetään arvokkaana aineistona. Bergholmin teos on vankkaa tutkimusta ja rakentaa kuvan työmarkkinapolitiikkamme keskeisestä toimijasta. On hyvä, että SAK:n historiakirjaa ollaan ulottamassa näihin aikoihin.

Aarne Mattila